

КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКИ НАУЧЕН ЦЕНТЪР КЪМ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
CYRILLO-METHODIAN RESEARCH CENTRE AT THE BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

МАНАСТИРСКИ БИБЛИОТЕКИ
В ЮЖНОСЛАВЯНСКИТЕ ЗЕМИ И РУСИЯ ПРЕЗ XIV-XVI В.
MONASTERY LIBRARIES
IN THE SOUTH SLAVIC LANDS AND RUSSIA IN THE 14TH-16TH C.

ISBN 978-954-9787-48-1

КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКИ НАУЧЕН ЦЕНТЪР
БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Марко Скарпа

Тотка Григорова

Елена Белякова

Татяна Пентковска

МАНАСТИРСКИ БИБЛИОТЕКИ
В ЮЖНОСЛАВЯНСКИТЕ ЗЕМИ И РУСИЯ
ПРЕЗ XIV–XVI ВЕК

АЛБУМ

СОФИЯ 2021

Кирило-Методиевски научен център – Българска академия на науките
1000 София, ул. „Московска“ 13
www.kmnc.bg

Изработването и публикуването на каталога е финансирано по проект
„Манастирските библиотеки в южнославянските земи и Русия през XIV–XVI век“
към програма за двустранно сътрудничество
от българския фонд „Научни изследвания“ (№ КП-06-Русия/25/28.09.2019 г.)
и от руския фонд за фундаментални изследвания (№ 19-512-18007).

© Кирило-Методиевски научен център
2021

Марко Скарпа, Тотка Григорова, Елена Беякова, Татяна Пентковска –
концепция, въведение, текст, подбор на илюстрациите

Научни консултанти Вася Велинова, Елисавета Мусакова, Десислава Найденова

Превод на английски Люба Илиева, Констанца Бурлаку

Редактор Нели Ганчева
Коректор Милена Евтимова

Графичен дизайн Анита Борисова, Тотка Григорова
Предпечатна подготовка Анита Борисова

Формат 300/300 мм
Печатница „Симолини-94“
София, бул. „Владимир Вазов“ 15

ISBN 978-954-9787-48-1

МОНАСТИРСКИ БИБЛИОТЕКИ В ЮЖНОСЛАВЯНСКИТЕ ЗЕМИ И РУСИЯ ПРЕЗ XIV–XVI ВЕК¹

Взаимоотношенията между България и Русия са многовековни и имат важни културно-исторически измерения за целия православен свят. В тях са отразени тенденциите на развитие, свързани с политическия и социално-икономическия живот на общността. Тези взаимоотношения са широкообхватни още от появата им в края на X в., когато българската писмена култура прониква в новопокръстената Киевска Рус, а в първата половина на XI в. те вече са ясно очертани в книжовната традиция. Техният континуитет не прекъсва и във всички следващи исторически периоди до наши дни. Те са важна част и от съвременните духовни процеси, които характеризират християнската православна общност.

Водеща идея на изложбата „Манастирски библиотеки в южнославянските земи и Русия през XIV–XVI век“ е популяризирането на проблема за възникване, осъществяване и разгръщане на процеса на обмен и разпространение на информация и идеи в християнската общност през XIV–XVI в. Във фокуса на вниманието е поставено средновековното българско и славянско духовно наследство, съхранено най-вече в запазените манастирски библиотечни сбирки. Те играят важна роля във взаимоотношенията между писмените култури на православните славяни в Югоизточна Европа и руските земи. Основна цел на експозицията е да запознае зрителите със сложния и дълъг процес от създаване на книжното тяло до неговата употреба и съхранение. Изобразителният материал, подпомогнат от кратки текстове, илюстрира технологията, процеса на създаване на ръкописи и начините на тяхното използване, разпространение и съхранение в манастирските библиотеки.

Изложбата се състои от 29 пана, които тематично са разделени на три части.

Първата част на изложбата е озаглавена „Създаване на ръкописи“. Тя представя книжовната дейност в нейната специфика, материали, инструменти и технология. Към всяко от таблата с кратък текст са описани особеностите на съответния процес. Първото табло след корицата въвежда зрителя в технологичния процес по създаване на основните материали, върху които се пише през Средновековието. Те са пергаментът, който е използван най-активно за славянските ръкописни книги до средата на XIV в., и хартията, която го замества постепенно, предимно внесена от Италия.

¹ Изложбата „Манастирски библиотеки в южнославянските земи и Русия през XIV–XVI в.“ е подготвена и осъществена от учени от България и Русия, като част от едноименния двустранен проект на Кирило-Методиевския научен център при Българската академия на науките и на Отдела за историко-филологически науки при Руската академия на науките, Програмен научен съвет „Ролята на религията в историята“. Проектът е финансиран по програмата за двустранно сътрудничество от българския фонд „Научни изследвания“ (№ КП-06-Русия/25/28.09.2019 г.) и от руския фонд за фундаментални изследвания (№ 19-512-18007).

Инструментите за писане в Славянското средновековие представяме със снимки на запазени до наши дни пособия, макар и от XIX в. Сведения за тях от по-ранните векове откриваме илюстрирани в стенописни изображения и миниатюри, в чиито детайли ясно се виждат изобразени с почти документални подробности различни елементи от инструментариума на средновековните писачи като мастилници, пера и други различни пособия.

Що се отнася до процеса на създаване на ръкописите, позициите на писачите са показани в три миниатюри от *Добрейшовото евангелие* (XIII в.), *Никодимовото евангелие* (XV в.) и *Бусинското евангелие* (XVI в.). Основните видове писмо са представени в кратък текст, който посочва характеристиките на уставното, полууставното и Поп-Герасимовото писмо, те са илюстрирани с *Пролог* (XIV в.) и *Четириевангелие* (втората половина на XV в.). Тук не може да бъде пропусната и една интересна особеност на ръкописите като слетите букви (минускул), както и бързописа (курсив).

Друга съществена част от процеса по създаване на ръкописа е неговата украса. Част от нея са миниатюрите, които са характерни със своята разказвателност, илюстративност, а понякога и пищна орнаментика. Те са показани на табло пет с листове с украса от *Софийския псалтир* от 1337 г. и *Добрейшовото евангелие*.

Последната техническа част от създаването на книжно тяло е пришиването на отделните тетради и прикрепянето им към подвързията, която при най-важните ръкописи често е украсявана с обков.

Втората част на изложбата развива темата за „Типовете ръкописи“, използвани в манастирския богослужебен цикъл. В нея са включени различните типове богослужебни книги, които са били превеждани, създавани, използвани и съхранявани в манастирите. Освен документални кадри на съответните ръкописи в таблата са включени и снимки от съвременното богослужение и манастирския живот, които илюстрират начина на използване на представените ръкописи. Седмо табло представя *Евангелията* не само под формата на добре познатите от Новия завет канонични текстове на четиримата евангелисти, но и чрез характеристиките на *Изборното* и *Тълковното евангелие*. Осмо табло е посветено на *Апостола* като част от новозаветните богослужебни книги. Тук вниманието на зрителя се насочва към *Изборния* и *Тълковния апостол*, който е съпроводен от светоотечески тълкувания. Снимките представят *Изборен апостол* от втората половина на XIV в. и *Изборно Евангелие* и *Апостол* от края на XIII – началото на XIV в. В девето табло *Псалтирът*, като част от старозаветната богослужебна литература, е представен със снимка на *Софийския песнивец*, създаден през 1337 г. по поръчка на цар Иван-Александър (1331–1371).

Следващите две табла са посветени на ръкописи, различни от библейските, които съдържат текстове на молитви или различни служби. Представени са книгите *Миней*, *Триод* и *Октоих*, съдържащи химнографски произведения, както и *Служебник*, *Требник* и *Часослов*, съдържащи молитви и чинопоследиования на различни богослужения. Сборниците с жития – *Чети-миней* (или *Менологий*) и *Пролог*, също намират своето място в изложбата. Те са предназначени за четене по време на богослужението и в манастирските трапезарии, помещенията, които са свързани най-пряко с разбирането на трапезата в християнската традиция в контекста на евхаристийното ѝ значение, както и с идеята, че сядайки на трапезата, монасите захранват и своя дух с тези четива. Дванадесето табло представя сборници с проповеди и слова на отците на църквата, които са били четени на утринната служба след новозаветните четива, но са използвани и за самостоятелно четене от монасите, и като модели за проповед. Не може да бъдат отминати и манастирските устава – типиси, които са част от юридическите документи. Последното табло от тази част (четиринадесето) е посветено на сборниците с аскетико-монашеско съдържание. Те са предназначени главно за килийно четене от монасите и разкриват един от невидимите за поклонниците аспекти на монашеския живот.

В третата част от изложбата са показани някои от православните манастири на територията на България, Русия, Света гора на Атон, Сърбия и Черна гора, които са били водещи книжовни центрове в посочения период. Снимковият материал е придружен с кратки текстове, които дават историческа информация за манастирите и техните библиотеки. Във всеки един от включените манастири и до днес се съхраняват в богати библиотечни фондове отделни ръкописи – четвероевангелия, псалтири и други богослужбни книги от разглеждания период, а в някои от тях своята дейност са развивали изтъкнати книжовници.

В началото на нашата визуална разходка са поставени атонските манастири, които през XIV в. са имали водещо значение по отношение на превеждането и създаването на книжнина.

Хилендарският манастир от създаването си е книжовен и културен център, през XIV в. той преживява период на разцвет, а неговата библиотека съхранява повече от 1000 славянски ръкописа. Те са датирани от XII до XX в. и съставляват най-голямата славянска сбирка на Атон. Няколко ръкописа от неговия скрипториум са били пренесени в манастири в Русия.

Следва българският светогорски манастир Зограф. За основаването му не са запазени конкретни сведения, но най-вероятно това е станало през X в. Според една късна легенда негови основатели са трима братя от Охрид, които могат да се свържат със западнобългарските комитопули. През XIV в.

манастирът получава дарения от цар Иван-Александър. В неговата библиотека са били съхранени ценни илюстрирани ръкописи, сред тях са *Радомировият псалтир* от XIV в., *Зографската грамота на цар Иван-Александър* от 1342 г., *Апостол* от 1359 г. и много други.

В седемнадесето табло са представени още два от атонските манастири – „Св. Панталеймон“ и „Св. Павел“. През XIV и XV в. манастирът „Св. Панталеймон“ е бил обитаван от монаси с различна националност, а библиотеката му съхранява изключително ценни ръкописи – четвероевангелия, псалтири и други богослужебни книги и документи, датирани от XII до XVIII в. Манастирът „Св. Павел“ понастоящем е гръцки манастир, но от XIV до XVII в. в него живеят славянски монаси. Към 1837 г. в библиотеката му се намират 250 сръбски и български ръкописа, най-представителен сред които е *Четвероевангелието на цар Иван-Александър* (1355–1356). За съжаление, след 1837 г. кирилските ръкописи са разпръснати и сега се намират в различни библиотеки.

На табло осемнадесет са поместени фотоси на два манастира, към които, както във всички табла, има кратки анотации. Те са основаният от византийския монах Григорий Синаит (един от най-големите духовни учители) Парорийски манастир, който става средище за създаване и превод на множество различни ръкописи, и Кефаларевският манастир, основаван след смъртта на Григорий Синаит от ученика му Теодосий Търновски, който продължава ръкописната дейност, развивана от неговия учител. Местоположението на Парорийския и на Кефаларевския манастир до момента не е установено. Съществуват няколко хипотези, една от тях свързва Парорийския манастир със средновековния манастир до с. Воден, който използваме като документален изобразителен материал в изложбата.

Драгалевският манастир „Успение Богородично“ и Рилският манастир „Св. Иван Рилски“ са показани на деветнадесетото табло. През XIII и XIV в. Рилският манастир е бил едно от най-крупните български книжовни средища, чиято дейност не спира и след 1396 г., когато България пада под османска власт. В библиотеката на манастира се съхраняват голям брой ръкописи, които свидетелстват за провеждането на интензивна книжовна дейност. Драгалевският манастир е основан около средата на XIV в. от цар Иван-Александър и се оформя като важно книжовно и просветно средище. През 1534 г. в него е създадено т.нар. *Драгалевско евангелие*, а друго евангелие, преписано от поп Никола в Драгалевския манастир, днес се съхранява в Хилендарския манастир на Атон. През 1598 г. в Драгалевския манастир е съставен *Псалтир*, преписан от братята Данаил, Стоян и Владко.

Бачковският манастир, който се ползва от покровителството на цар Иван-Александър, през XIV в. е представен по-необичайно – чрез фреска, намираща се на северната фасада на манастирската трапезария, която по

картографски образец изобразява манастирските сгради. В текста освен историческите факти от живота на манастира припомняме и хипотезата, че след превземането на Търново през 1393 г. тук е заточен и продължава своята дейност Патриарх Евтимий. В този манастир с богати книжовни традиции се съхраняват няколко редки по своята пищна украса обкови на евангелия, едно от които е от 1552 г.

Следващото табло запознава зрителите с манастира „Дечани“ и неговата богата колекция, в която се съхраняват около 160 кирилски ръкописа. Повечето от тях са с богослужебно съдържание, но има и светоотечески произведения, стишни пролози и ръкописи, свързани с манастира. Със снимка е представен и манастирът „Раваница“, който от основаването си се обособява като книжовен център, в него през XV, XVI и XVII в. съществува монашеско училище. Сред книжовното наследство на манастира са хроники под формата на кратки бележки или по-дълги и по-сложни в композиционно отношение произведения, писани от монасите.

Следват изображенията на три черногорски манастира на табла двадесет и две и двадесет и три. Цетинският манастир е основан в края на XV в. – през 1484 г., от господаря на Зета Иван Църноевич (1465–1490), а църквата му е посветена на Рождество Богородично. В периода от 1493 до 1496 г. в манастира работи първата печатница на Балканите. Манастирът съхранява ценна сбирка от ръкописи, датирани от XIII до XVIII в.

Относно историята на манастира „Савина“ предание разказва, че най-старата му църква е издигната през 1030 г., други свидетелства за него до XVII в. липсват. Той съхранява малка колекция, съставена от 29 ръкописа, датирани от XIV до XVII в.

Манастирът „Света Троица“ в град Плевля е най-важният църковно-културен център в северната част на Черна гора. Точната година на основаването му не е известна, но се предполага, че е построен преди османските завоевания през 1465 г. Манастирът е най-големият център на книжовност от османския период на територията на съвременна Черна гора.

Последните четири табла от третата част на изложбата са посветени на руските манастири, известни със своята богата книжовна дейност в периода XIV–XVI в.

Библиотеката на Чудовия манастир не е напълно запазена, но се знае, че през XVI в. манастирът е разполагал със скрипторий, „книгописная палата“ и „мастерская“ (работилница) за подвързване на книги. Част от сбирката на манастира представляват ценни пергаментни ръкописи, които според инвентар от 1637 г. са 46. Чудовските ръкописи от XVI в. се отличават със специфичната си калиграфия, а ръкописната колекция съдържа много книжовни паметници на московски архимандрити и благородници.

Манастирът, известен като Троицко-Сергиева лавра, е основан от преподобния Сергей (Вартоломей) и неговия брат Стефан в планината Маковец през 1337 г. През първата половина на XV в. в манастира активно се преписват книги с монашеско съдържание, които към края на XV в. вече са около 200.

Кирило-Белозерският манастир след основаването си бързо се превръща в голям книжовен център. Според предание дейността на преп. Кирил Белозерски – основател на манастира, се свързва със създаването на редица „монашески сборници“, съхранени в манастирската библиотека, а неговите ученици преписват значителен брой книги. Към края на XVI в. манастирската библиотека се състои от повече от 1000 ръкописи и печатни книги.

На последното табло от тази част е представен Соловецкият манастир. От основаването му в него се преписват ръкописи, голям принос за попълването на библиотеката му има игуменът Доситей (починал през 1514 г.), по негово време в Новгород са преписани 24 книги. През 1514 г. в манастира се съхраняват 127 книги, а към края на XVI в. – 481 ръкописа и 38 печатни книги.

Изложбата завършва с карта, на която са показани описаните манастири, чиито библиотеки са били водещи книжовни центрове в посочения период.

В своята цялост изложбата дава материален облик на нашия стремеж да провокираме зрителите ѝ към размисъл над дългия, тежък и сложен технологичен и творчески процес. В него се пресичат умения, знания и опит от множество сфери на различни специалисти – писачи, преводачи, зографиминиатюристи, занаятчии, които изработват подвързиите, и много други участници в дейностите по създаване, използване, съхранение и изследване на книжовното наследство.

Изказвам благодарност към всички колеги – историци, филолози, изкуствоведи от българска и руска страна (авторския колектив, проф. д-р Елисавета Мусакова, проф. д-р Вася Велинова, проф. д-р Александър Наумов, доц. д-р Десислава Найденова, д-р Румяна Дечева, Констанца Бурлаку и много други колеги) за съвместната работа, оказаната помощ и отзивчивост в целия процес по създаване на изложбата, без чиято подкрепа тя не би се реализирала.

*Тотка Григорова,
Кирило-Методиевски научен център –
Българска академия на науките*

БИБЛИОГРАФИЯ

Medaković, D. Манастир Савина: велика црква, ризница, рукописи. Институт за Историју Уметности Филозофског факултета. Београд, 1978.

Балдин, В. И., Т. Н. Манушина. Троице-Сергиева лавра. Архитектурный ансамбль и художественные коллекции древнерусского искусства XIV–XVII вв. Москва, 1996.

Енциклопедия на българското изобразително изкуство. Т. 1, 2, 3. София, 1980, 1987, 2006.

Иванова, Кл. Български ръкописи и литературни творби от XIII и XIV век в сбирката на Цетинския манастир. – В: Търновска книжовна школа: краят на XII–XIV век. Културно развитие на българската държава, София, 1985.

Кукушкина, М. В. Монастырские библиотеки Русского Севера. Очерки по истории книжной культуры XVI–XVII веков. Ленинград, 1977.

Мельник, А. Г. Ансамбль Соловецкого монастыря в XV–XVII веках: история, архитектура, оформление храмовых интерьеров. Ярославль, 2000.

Никольский, Н. К. Кирилло-Белозерский монастырь и его устройство до второй четверти XVII века. Санкт-Петербург, 1910.

Петковић, Вл. Манастир Раваница. Београд, 1992.

Прашков, Л., Ат. Шаренков. Паметници на културата на Света гора – Атон. София, 1987.

Прашков, Л., Е. Бакалова, Ст. Бояджиев. Манастирите в България. София, 1992.

Снегаров, Ив. Духовно-културни връзки между България и Русия през средните векове (X–XV в.). София, 1950.

Снегаров, Ив. Турското владичество – пречка за културното развитие на българския народ и другите балкански народи. София, 1958.

Тодич, Б., О. А. Кузеванов, А. А. Турилов. Дечаны. – В: Православная энциклопедия. Т. 14. Москва, 2006, 480–487.

<https://www.pravenc.ru/text/171794.html>

СЪЗДАВАНЕ НА РЪКОПИСИ

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: СЪЗДАВАНЕ НА РЪКОПИСИ MONASTIC LIBRARIES: CREATION OF MANUSCRIPTS

Основният материал, върху който се пишат славянски книги до средата на XIV в., е пергамент. Той представлява обработена по специална технология тънка животинска кожа. Постепенно пергаментът е изместен от хартията, която се внася предимно от Италия.

The main material on which the Slavic books were written until the middle of the 14th century was parchment – a thin animal skin processed using a special technology. Parchment was gradually replaced by paper, which was imported mainly from Italy.

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: СЪЗДАВАНЕ НА РЪКОПИСИ MONASTIC LIBRARIES: CREATION OF MANUSCRIPTS

Инструментът за писане в Славянското средновековие е тръстиково перо, наречено каламос, или птиче перо, както ни го показват стенописи и миниатюри. Мастилото, с което са писани ръкописите, представлява течна багрилна вещество, което книжовниците сами са приготвяли. Черно мастило е използвано за основния текст на ръкописите, а заглавията се пишат с червено.

The instrument used for writing in the Slavic Middle Ages was a reed quill (kalamos) or bird quill, as frescoes and miniatures show us. The ink used for the manuscripts was a liquid dye, prepared by the writers themselves. Black ink was used for the main text, and red for the titles.

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: СЪЗДАВАНЕ НА РЪКОПИСИ MONASTIC LIBRARIES: CREATION OF MANUSCRIPTS

Обикновено книжовникът е преписвал или превеждал текста от друг ръкопис. Оригиналът е бил върху специална поставка, а писачът най-често пише новия ръкопис върху коляно.

Usually the writer copied or translated the text from another manuscript. The original stood on a special support, and the author most often wrote the new manuscript on his lap.

Бусинско евангелие, трета четвърт на XVI в.
Gospel of Buzitski, third quarter of the 16th century

Никодимово четироевангелие, XV в.
Gospel of Nicodemus, 15th century

Добрейско евангелие, първата половина на XIII в.
Dobreyzko gospel, first half of the 13th century

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: СЪЗДАВАНЕ НА РЪКОПИСИ MONASTIC LIBRARIES: CREATION OF MANUSCRIPTS

Д
Е
С
О
К
Б
А
М
А
Х

Слика: Мучен архив на БАН
Пролог, втората половина на XIV в.
Prologue, second half of the 14th century

Слика: Мучен архив на БАН
Четиревангелие, втората половина на XV в.; средата на XVI в.
Tetraevangelion, second half of the 15th century, middle of the 16th century

Слика: ИСАМ
Борисов синодикон, края на XIV в.
Boris's Synodicon, end of the 14th century

Уставното писмо е с ясни и четливи, старателно изписани буквени елементи. При него буквите са разположени основно между две линии, които обособяват всеки ред и могат да бъдат вписани в квадрат (ромб), правоъгълник (ромбоид) или окръжност. Полууставното писмо е по-свободно, при него правилната форма на буквите е нарушена. През XIV в. се появява в търновска среда един по-свободен тип полуустав, наричан Поп-Герасимово писмо. В средновековните славянски ръкописи не се ползва писането със слети букви (минускул) и бързописът (курсив).

The Ustav script is characterized by clear, legible, and carefully written letters. These are located between two lines which delimit each line and can be inscribed in a square (rhombus), rectangle (rhomboid) or circle. The poluustav (semi-ustav) letter is looser and the regular form of the letters is distorted. In the 14th century, a freer type of poluustav, called the Pop Gerasim's script, appeared in the environment of Turnovo. The medieval Slavonic manuscripts did not use merged letters (minuscule) and the shorthand (cursive).

A
 B
 C
 D
 E
 F
 G
 H
 I
 J
 K
 L
 M
 N
 O
 P
 Q
 R
 S
 T
 U
 V
 W
 X
 Y
 Z

Добрейшово евангелие, първата половина на XIII в.
Dobrevsho gospel, first half of the 13th cent.

The miniature, as part of the decoration of manuscripts, is characteristic for its narrative and illustrative nature. In manuscripts created up to the 14th century, miniatures were usually painted in solid colors, while later the watercolor technique was favoured. Bulgarian manuscripts follow the Byzantine book tradition.

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: СЪЗДАВАНЕ НА РЪКОПИСИ MONASTIC LIBRARIES: CREATION OF MANUSCRIPTS

Ръкописът се състои от тетради, които се пришиват една към друга и се прикрепват към подвързия. Подвързията, чиято основна функция е да защитава книжното тяло, се изготвя от дърво, облечено с кожа. Подвързиите на най-важните ръкописи, а това обикновено са Евангелията, понякога са допълнително обковани с метални пластини от злато или позлатено сребро и много рядко са били украсявани със скъпоценни камъни.

A manuscript consists of quires that are sewn together and attached to the binding. The binding, whose main function is to protect the inner part of the book, is made of wood covered with leather. The bindings of some of the most important manuscripts (usually Gospels) are sometimes overlaid with metal plates of gold or gilded silver, and, though rarely, are adorned with precious stones.

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: ТИПОВЕ РЪКОПИСИ MONASTIC LIBRARIES: TYPES OF MANUSCRIPTS

снимка: Aleksander Wasylik

снимка: Изборно евангелие на БАН
Изборно евангелие, XIV в.
A Gospel Book, 14th century

снимка: Изборно евангелие на БАН
Изборно евангелие, краят на XIII в.
A Gospel Book, end of the 13th century

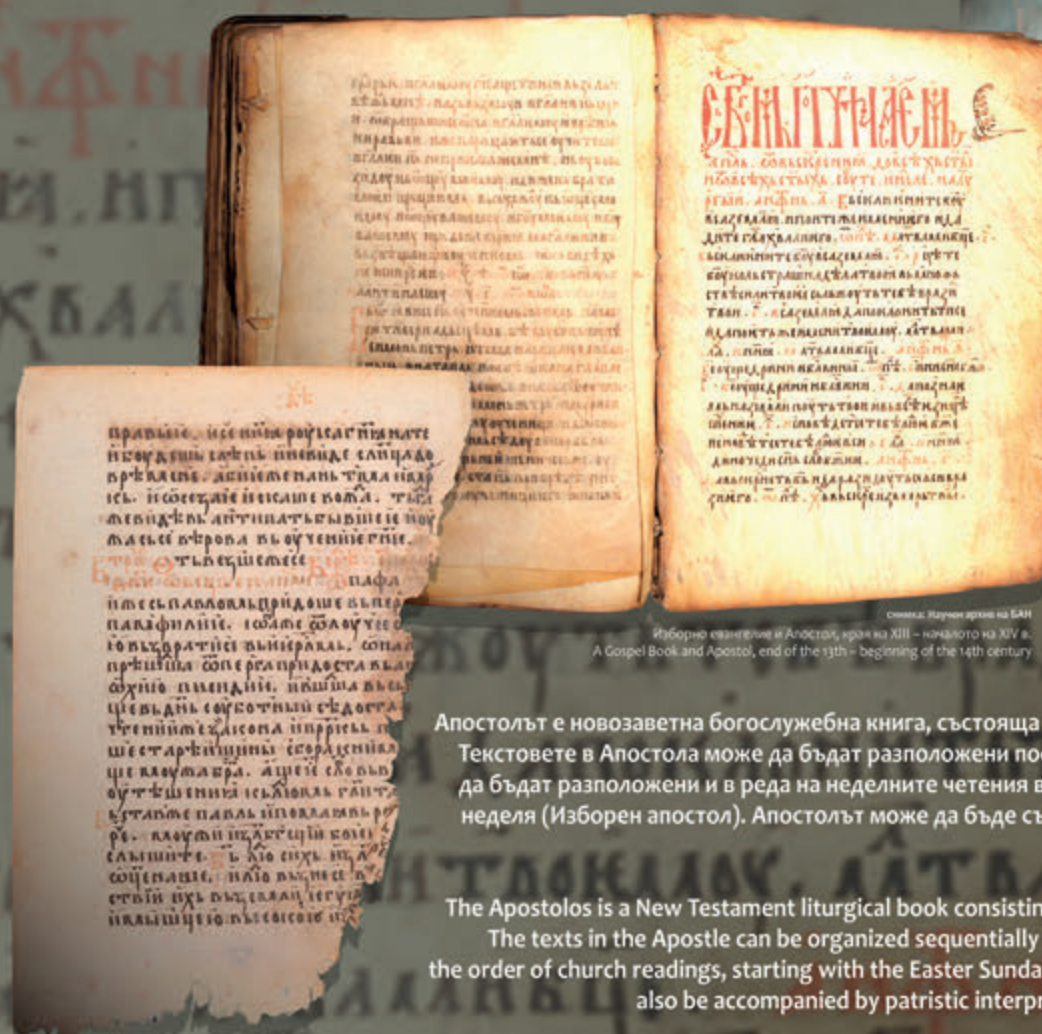
Евангелията съставят първата част от Новия завет и съдържат четирите канонични евангелия от Матей, Марко, Лука и Йоан. В тази последователност ръкописите със свещения текст са във вид на Четириевангелие. Когато съдържат литургични четива (евангелски откъси), разположени в съответствие с църковния календар и започващи с четивото от Евангелие от Йоан, гл. 1:1, имаме Изборно евангелие. Евангелският текст може да бъде съпроводен и от светоотечески тълкувания (Тълковно евангелие).

The Gospels make up the first part of the New Testament and contain the four canonical Gospels of Matthew, Mark, Luke, and John. In this sequence, the manuscripts with the sacred text form the Tetraevangelia. When these contain liturgical readings (gospel passages) organized in accordance with the church calendar, and they begin with the reading of the Gospel of John 1:1, they are called Gospel lectionaries (Evangeliaires). If patristic interpretations are added to the text, it is a Gospel with Commentaries.

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: ТИПОВЕ РЪКОПИСИ MONASTIC LIBRARIES: TYPES OF MANUSCRIPTS

Снимка: Grazyna Wojcikow

Снимка: Научен архив на БАН
Изборно евангелие и Апостол, края на XIII – началото на XIV в.
A Gospel Book and Apostol, end of the 13th – beginning of the 14th century

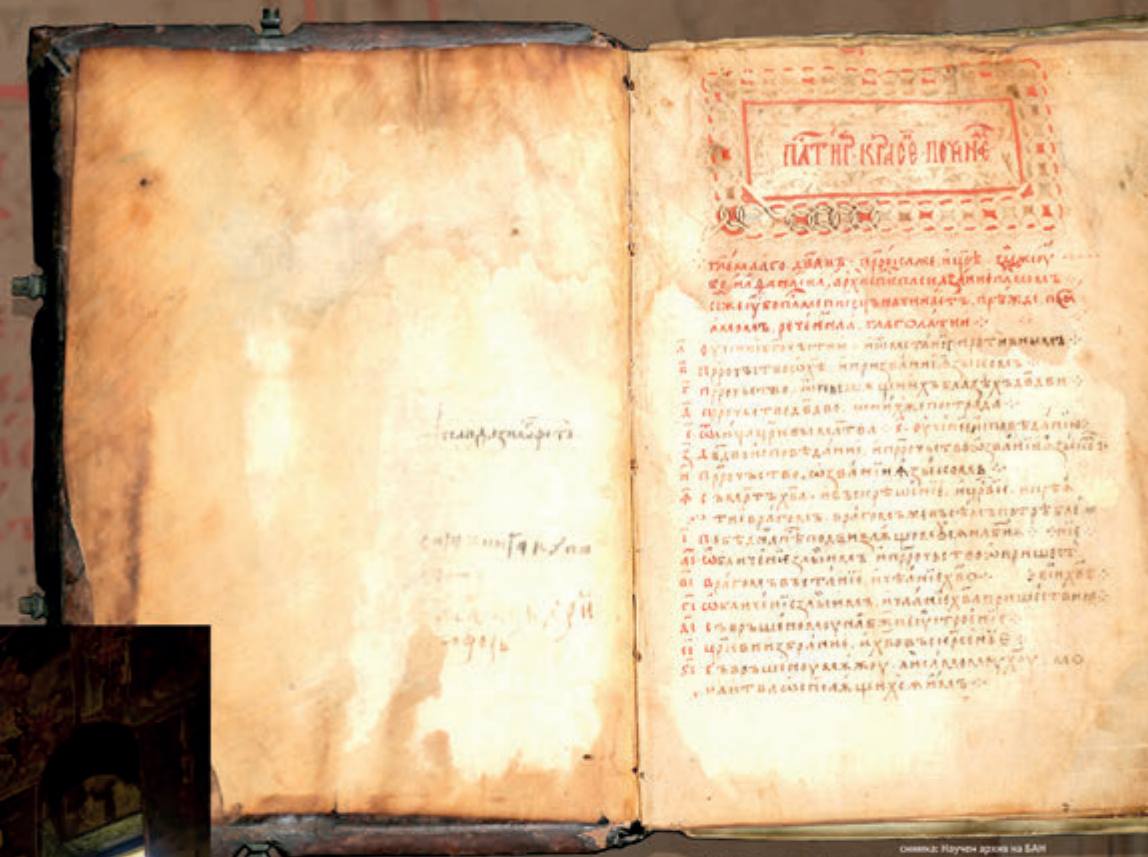
Снимка: Научен архив на БАН
Изборен апостол, втората половина на XIV в.
A Gospel Book, second half of the 14th century

Апостолът е новозаветна богослужерна книга, състояща се от Деяния и Послания на апостолите. Текстовете в Апостола може да бъдат разположени последователно в каноничен ред, но може да бъдат разположени и в реда на неделните четения в църквите, които започват с Пасхалната неделя (Изборен апостол). Апостолът може да бъде съпроводен от светоотечески тълкувания (Тълковен апостол).

The Apostolos is a New Testament liturgical book consisting of the Acts and Epistles of the Apostles. The texts in the Apostle can be organized sequentially in canonical order, as well as according to the order of church readings, starting with the Easter Sunday (Aprakos Apostolos). The Apostolos can also be accompanied by patristic interpretations (Apostolos with Commentaries).

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: ТИПОВЕ РЪКОПИСИ MONASTIC LIBRARIES: TYPES OF MANUSCRIPTS

Снимка: Научен архив на БАН
Софийски псалтир (Псалтир на Иван Александър), 1337 г.
Sofia Psalter (Ivan Alexander's Psalter), 1337

Снимка: Дарин Митровски

Псалтирът е една от книгите от Стария завет, която има поетична организация и се състои от псалми (химни), те са 150 или 151 (в Септуагинта). За автор на Псалтира по традиция се приема цар Давид, втори цар на народа на Израел, въпреки че много псалми показват следи от по-късен произход. В православното богослужение Псалтирът е разделен на 20 катизми, или раздели, всеки от тях се дели на три части, или статии.

The Psalter is one of the books of the Old Testament. This presents a poetic genre and consists of psalms (hymns) – in total 150, or 151 in the Septuagint, hymns. The author of the Psalms is traditionally considered to be the second king of the people of Israel, David, although many psalms show traces of later origin. According to the Orthodox liturgical tradition, the Psalter is divided into 20 kathismata, each of which is divided into three parts (articles).

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: ТИПОВЕ РЪКОПИСИ MONASTIC LIBRARIES: TYPES OF MANUSCRIPTS

Снимка: Fr. Georgios Elpidof

Снимка: Манастир архив на БАН
Минея за м. януари, началото на XIV в.
Menaion for January, beginning of the 14th century

В православното богослужение, освен библейски, се използват различни типове книги, които съдържат текстове на молитви или на различни служби. В ръкописи като миней, триод, октоих текстовете са химнографски композиции (песнопения с характер на поезия), докато ръкописи като служебник, требник, часослов съдържат текстовете на други молитви и чинопоследования на Божествената литургия, на тайнствата, на денонощния богослужбен цикъл на монашеските служби (евхология).

In addition to biblical books, various other types of books are used in Orthodox worship. These contain prayers as well as indications for various services. In manuscripts such as the Menaion, the Triodion and the Octoechos there are hymnographical texts (chants which present a poetic form), while manuscripts such as the Hieratikon, Euchologion and Horologion contain the texts of other prayers and rites of the Divine Liturgy as well as texts of the sacraments and daily liturgical cycle of monastic services (euchologia).

Снимка: Манастир архив на БАН
Октоих, началото на XIV в.
Octoechos, beginning of the 14th century

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: ТИПОВЕ РЪКОПИСИ MONASTIC LIBRARIES: TYPES OF MANUSCRIPTS

снимка: Нучен архив на БАН
Пролог, втората половина на XIV в.
Prologue, second half of the 14th century

За монасите, а и за всички християни светците са пример за подражание със своите нравствени добродетели и заслуги за вярата. Затова са били написани пространни жития на светците, събрани в сборници, наречени чети-минеи (менологии) и подредени според църковния календар. Те са били предназначени предимно за монашеско общо четене в манастирската трапезария. Кратка версия на житията се е четяла по време на богослужение в празничния ден на светеца. Затова има специални календарни сборници, наречени пролози.

For monks, as for all Christians, the saints are examples to imitate for their moral virtues and merits for their faith. For this purpose, extensive hagiographies of the saints were written, collected in Menologies (Cheti-Minei or Great Menaion Reader), and organized according to the church calendar. They were intended to be read aloud in the monastery refectory. A shorter version of the hagiographies was read during divine service on the saint's feast day. For this purpose, special calendar collections, called Prologues, were compiled.

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: ТИПОВЕ РЪКОПИСИ MONASTIC LIBRARIES: TYPES OF MANUSCRIPTS

Проповеди и словата на отците на църквата по време на богослужение били записани от техните ученици или от самите автори. Събрани в специални сборници и подредени според църковния календар, те били четени на утринната след новозаветните четива, за съответния светец или празник, но били ползвани и за самостоятелно четене от монасите, и като примери за останалите проповедници.

Homilies and speeches of the Church Fathers delivered during the service were recorded by their disciples or by the authors themselves. Organized in special collections according to the church calendar, they were read during Matins (Oútrenya) after the readings of the New Testament. They were also intended for private reading and served as examples for future preachers.

Снимка: Марчен архив на БАН
Сборник от слова и поучения, XVI в.
Collection of Sermons and Homilies, 16th century

Снимка: Aleksander Wanyuk

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: ТИПОВЕ РЪКОПИСИ MONASTIC LIBRARIES: TYPES OF MANUSCRIPTS

Слика: Научен архив на БАН
Типик, втората половина на XIV в.
Typikon, second half of the 14th century

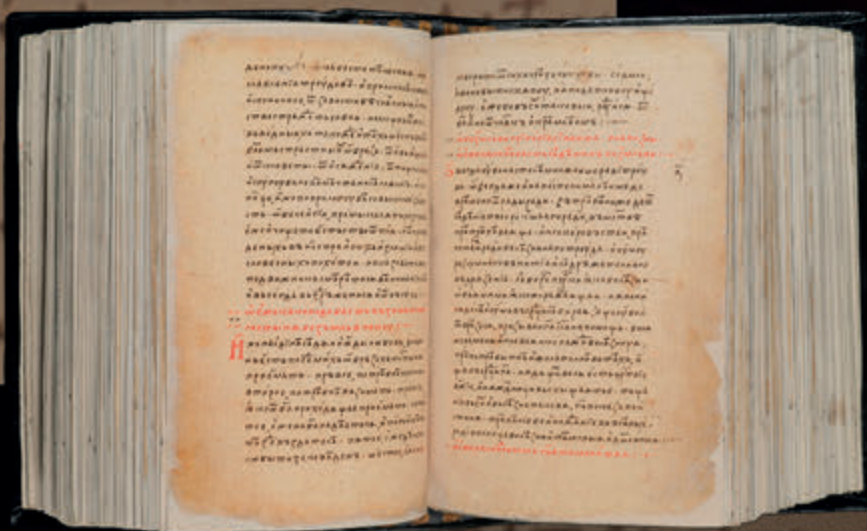
Типик, или Устав, е богослужебна книга, която определя порядъка на православното богослужение. Състои се от общи глави с правила, месецослов, описания на връзката на богослужението в подвижни и неподвижни празници, инструкции за честване на храмови (патронни) празници, както и правилата за пости, манастирския общежителен живот и хранене (дисциплинарна част).

The Typikon is a liturgical book which contains instructions about the order of the Orthodox (Byzantine) Rite office. It consists of general chapters with rules, Menology, instructions for coordinating services with fixed and variable feasts, instructions for the celebration of the church (patronal) feast, as well as rules for fasting and life in the monastic community and nutrition (disciplinary part).

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: ТИПОВЕ РЪКОПИСИ MONASTIC LIBRARIES: TYPES OF MANUSCRIPTS

снимка: Tomasz Mousicki

Снимка: Изучен архив на БАН
Ръкоб. сборник, втората половина на XIV в.
"Ruzrov Sbornik", second half of the 14th century

снимка: Michal Sacharcuk

От първите десетилетия на XIV в. в славянските манастири са били популярни и сборници с аскетико-монашеско съдържание. В тях са събирани произведения на раннохристиянски и средновековни автори, които говорят за молитвата, за подвижите, за монашеските добродетели и въобще за монашеския живот. Тези ръкописи са били важни за монашеското образование и са били предназначени главно за самостоятелно килийно четене от монасите.

During the first decades of the 14th century, collections of ascetic and monastic content became popular in Slavic monasteries. These collections contain works by early Christian and medieval authors, who addressed topics such as prayer, exemplary deeds, virtues, and monastic life more in general. The manuscripts were intended for private reading and were an important part of monastic education.

И

Н

С

Р

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: МАНАСТИРИ MONASTIC LIBRARIES: MONASTERIES

Основаването и превръщането на Хилендарския манастир на Света гора в царски манастир се свързва с дейността на сръбския велик жупан Стефан Неманя (ок. 1113–1196) и неговия син Сава (ок. 1175–1236). От създаването си манастирът е книжовен и културен център, който през XIV в. преживява период на разцвет. Неговата библиотека съхранява повече от 1000 славянски ръкописа, датиращи от XII до XX в., и е най-голямата славянска сбирка на Атон. Няколко ръкописа от неговия скрипториум са били пренесени в манастири в Русия.

The founding of the Hilandar Monastery on Mount Athos and its transformation into a royal monastery is associated with the activities of the Serbian governor, Grand Prince Stefan Nemanja (c. 1113–1196) and his son Sava (c. 1175–1236). Since its foundation, the monastery has been a literary and cultural center, which experienced its greatest period of prosperity in the 14th century. Its library contains more than 1,000 Slavic manuscripts dating from the 12th to the 20th centuries, and it represents the largest Slavic collection on Mount Athos. Several manuscripts from the scriptorium have been transferred to monasteries in Russia.

Б

У

Л

Г

снимка: проф. Боржар Бонджиев

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: МАНАСТИРИ MONASTIC LIBRARIES: MONASTERIES

Зографският манастир „Св. Георги“ е един от най-големите и стари атонски манастири. Заселването на български монаси на Света гора би могло да се отнесе към края на IX в. по времето на цар Симеон (893–927). Не са запазени конкретни сведения за това, кога е основан българският светогорски манастир Зограф. Най-вероятно това е станало през X в. Според една късна легенда негови основатели са трима братя от Охрид, които могат да се свържат със западнобългарските комитопули. През XIV в. манастирът получава дарения от цар Иван-Александър (1331–1371). В неговата библиотека се пазят ценни илюстрирани ръкописи, сред тях са *Радомировият псалтир* от XIV в., *Зографската грамота* на цар Иван-Александър от 1342 г., *Апостол* от 1359 г. и много други.

The St George the Zograf Monastery (Monastery of Zografou) is one of the largest and oldest Athonite monasteries. The settlement of Bulgarian monks on Mount Athos probably dates back to the end of the 9th century, during the reign of Tsar Simeon (893–927). Although there is no certain information about it, the Zograf Monastery may have been established in the 10th century. According to a late legend, the founders were three brothers from Ohrid, who could be associated with the Kometopuli dynasty from the Western Bulgarian lands. In the 14th century the monastery was endowed by the Bulgarian Tsar Ivan Alexander (1331–1371). Its library preserves valuable illuminated manuscripts, including the *Radomir Psalter* (14th cen.), the *Zograf Charter* (chrysobull) issued by the Bulgarian Tsar Ivan Alexander (1342), and *Apostle* (1359).

снимка: проф. Божидар Золдичев

С подкрепата на Столична община

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: МАНАСТИРИ MONASTIC LIBRARIES: MONASTERIES

Масовата поява на руски монаси на Атонския полуостров се отнася към края на XI в. Понастоящем манастирът „Св. Пантелеймон“ е център на руското монашество. В него се замонашва св. Сава Сръбски, основателят на Хиландарския манастир. През XIV и XV в. манастирът „Св. Пантелеймон“ е бил обитаван от монаси с различна националност, а в библиотеката му се съхраняват изключително ценни ръкописи, четвроевангелия, псалтири и други богослужебни книги, и документи, датиращи от XII до XVIII в.

The increased appearance of Russian monks on the Athonite Peninsula dates back to the end of the 11th century. At present St Panteleimon's monastery is the center of Russian monasticism. St Sava of Serbia, founder of the Hilandar Monastery, took his monastic vows there. In the 14th and 15th centuries the monastery St Panteleimon was inhabited by monks of different nationalities. The Monastery's library contains extremely valuable manuscripts: Tetraevangelia, Psalters and other liturgical books and documents dating from the 12th to the 18th centuries.

Снимка: проф. Божидар Богданов

Точното време на построяване на манастира „Св. Павел“ на Атон не е известно, но според легенда той е издигнат през X в. от св. Павел Ксиропотамски. Понастоящем е гръцки манастир, но от XIV до XVII в. в него живеят славянски монаси. Към 1837 г. в библиотеката му се съхраняват 250 сръбски и български ръкописа, най-представителен сред които е Четвроевангелието на цар Иван-Александър (1331–1371). След тази година кирилските ръкописи са разпръснати и сега се намират в различни библиотеки.

The exact date of the construction of St Paul's monastery on Mount Athos is unknown, but according to a legend it was built in the 10th century by St Paul of Xiropotamo. Today the monastery is Greek, but between the 14th and 17th centuries, it was inhabited by Slavic monks as well. By 1837, the library of St Paul contained 250 Serbian and Bulgarian manuscripts, the most representative of which was the Tetraevangelion of Tsar Ivan Alexander (1331–1371). After that year, the Cyrillic manuscripts were dispersed and are now in various libraries.

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: МАНАСТИРИ MONASTIC LIBRARIES: MONASTERIES

През 30-те години на XIV в. Григорий Синаит, византийски монах и един от най-големите духовни учители, напуска Атон и се премества в областта Парория (дн. в Странджа), на границата между Българското царство и Византия. Там основава манастир, където живеят заедно гръцки и славянски монаси. Манастирът става средище, в което се създават и превеждат множество различни ръкописи. След смъртта на Григорий Синаит неговият ученик Теодосий Търновски основава Кефаларевския манастир, в който продължава ръкописната дейност. С падането на Балканския полуостров под османска власт двата манастира са били разрушени, а ръкописите – разпръснати. Местоположението на Парорийския и на Кефаларевския манастир до момента не е установено. Съществуват няколко хипотези, една от тях го свързва със средновековния манастир до с. Воден.

In the 1330s, Gregory Sinaiticus, a Byzantine monk and one of the greatest spiritual teachers of all times, moved from Mount Athos to the area of Paroria (in the Strandzha Mountains, Bulgaria) on the border between the Bulgarian Kingdom and the Byzantine Empire. There he founded a monastery inhabited by Greek and Slavic monks. The monastery of Paroria became an important literary and translation center. After the death of Gregory Sinaiticus, his student Theodosius of Tarnovo founded the monastery in Kefalarevo, which became a new scriptorium in the area. Following the Ottoman conquest of the Balkan Peninsula, the two monasteries were destroyed, and the manuscripts were scattered. The location of the Paroria and Kefalarevo monasteries has not been confirmed so far, though one hypothesis connects Paroria with the remains of medieval monastery near the village of Voden.

снимка: проф. д-н Димо Чешмеджиев

С подкрепата на Столична община

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: МАНАСТИРИ MONASTIC LIBRARIES: MONASTERIES

Драгалевският манастир „Успение Богородично“ е основан около средата на XIV в. от цар Иван-Александър (1331–1371) и се оформя като важно книжно и просветно средище. През 1534 г. в него е създадено т.нар. Драгалевско евангелие, а друго Евангелие, преписано от поп Никола в Драгалевския манастир, днес се съхранява в Хилендарския манастир на Атон. През 1598 г. в Драгалевския манастир е съставен Псалтир, преписан от братята Данаил, Стоян и Владко.

The Dragalevtsi Monastery of the Dormition of the Theotokos was founded around the middle of the 14th century by Tsar Ivan Alexander (1331–1371) and became as an important literary and educational center. In 1534 the so-called Dragalevtsi Gospel was written in the Dragalevtsi Monastery, and another Gospel, transcribed there by priest Nikola, is today preserved in the Hilandar Monastery on Mount Athos. In 1598 in the Dragalevtsi monastery a Psalter was composed and copied by the brothers Danail, Stoyan and Vladko.

Рилският манастир „Св. Иван Рилски“ е основан през X в. от последователите на св. Иван Рилски (876–946). През XIII и XIV в. манастирът е бил едно от най-крупните български книжовни средища, чиято дейност не спира и след 1396 г., когато България пада под османска власт. В библиотеката на манастира се съхраняват голям брой ръкописи, които свидетелстват за провеждането на интензивна книжовна дейност.

The Rila Monastery of St Ivan Rilski was founded in the 10th century by the followers of St Ivan of Rila (876–946). In the 13th and 14th centuries the monastery was one of the largest Bulgarian literary centers, where its intellectual activity did not cease after 1396, when Bulgaria fell under Ottoman rule. The library of the monastery preserves a large number of manuscripts, which testify to the intensive literary activity.

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: МАНАСТИРИ MONASTIC LIBRARIES: MONASTERIES

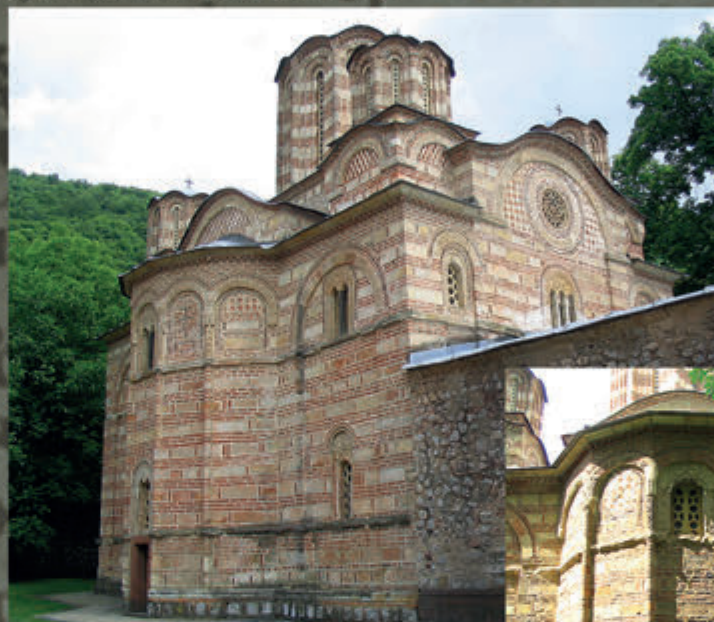
Бачковският манастир „Успение Богородично“ е основан през 1083 г. от Григорий Бакуриани, велик доместик на западните войски на византийския император Алексий I Комнин (1081–1118). През XIV в. негов ктитор е цар Иван-Александър (1331–1371), който го възстановява и обдарява. Предполага се, че тук, след превземането на Търново през 1393 г., е заточен и продължава своята дейност Патриарх Евтимий. В този манастир с богати книжовни традиции се съхраняват няколко редки по своята пищна украса обкови на евангелия, едно от които датира от 1552 г.

The Bachkovo Monastery of the Dormition of the Theotokos was founded in 1083 by Gregorios Pakourianos, the Grand Domestic of the Western troops during the reign of the Byzantine Emperor Alexios I Komnenos (1081–1118). In the 14th century, the Bulgarian Tsar Ivan Alexander (1331–1371) restored and endowed the monastery. It is assumed that Patriarch Evtimiy was exiled and continued his activities here after the capture of Tarnovo in 1393. In this monastery, famous for its rich literary tradition, are preserved several rare and lavishly decorated Gospels, one of which dates from 1552.

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: МАНАСТИРИ MONASTIC LIBRARIES: MONASTERIES

Основател на манастира „Дечани“ (1327 г.) е сръбският крал Стефан Урош III Дечански (1321–1331) (св. Стефан Урош III Дечански), син на крал Стефан Урош II Милутин (1282–1321) (св. крал Стефан Урош II Милутин) и баща на цар Стефан Душан (1346–1355). След като Стефан Урош III е убит през 1331 г., синът му цар Душан довършва започнатото от баща си, обзавежда и украсява със стенописи църквата на манастира. Манастирът „Дечани“ има богата колекция от около 160 кирилски ръкописа. Повечето от тях са с богослужебно съдържание, но има и произведения от светоотеческата литература, стихни пролози, и ръкописи, свързани с манастира. Голяма част от съхраняваните в манастира книги са от времето на неговото основаване и от първите години на съществуването му.

The Dečani Monastery (1327) was founded by the Serbian King Stefan Uroš III of Dečani (1321–1331), son of King Stefan Uroš II Milutin (1282–1321) and father of King Stefan Dušan (1346–1355). After the assassination of Stefan Uroš III in 1331, his son King Dušan finished what his father had started, furnishing and decorating the monastery church with frescoes. The Dečani Monastery has rich collection of about 160 Cyrillic manuscripts. Most of them have liturgical content, but there are also works belonging to Patristic literature, Prologue in verses and other manuscripts related to the monastery. Many of the books preserved in the monastery date from the time of its foundation and the first years of its existence.

Манастирът Раваница, заедно с църквата „Възнесение Господне“, е издигнат от сръбския княз Лазар (1371–1389) през 70–80-те години на XIV в. От основаването си манастирът се обособява като книжовен център, в който съществува манахско училище през XV, XVI и XVII в. Сред книжовното наследство на манастира са хроники под формата на кратки бележки или по-дълги и по-сложни в композиционно отношение произведения, писани от монасите.

The Ravanica Monastery and the Church of the Ascension were built by the Serbian Prince Lazar (1371–1389) in the 70–80s of the 14th century. Since its foundation, the monastery has been established as a literary center. A monastic school was running in parallel during the 15th–17th centuries. The literary heritage of the monastery includes chronicles in the form of short historical notes and more complex compositions written by monks.

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: МАНАСТИРИ MONASTIC LIBRARIES: MONASTERIES

Цетинският манастир в Черна гора е основан в края на XV век, когато княжество Зета все още съществува и отстоява своята независимост от Османската империя. През 1484 г. господарят на Зета Иван Църноевич (1465–1490) изгражда манастир и църква, посветена на Рождество Богородично. В периода от 1493 до 1496 г. в манастира работи първата печатница на Балканите. Цетинската печатница се приема и за първата държавна печатница. В продължение на 500 години Цетинският манастир е основното седалище на черногорските епископи, както и център на черногорското образование и култура. В него се съхранява ценна сбирка от ръкописи, датирани от XIII до XVIII в. Те са 84 на брой, част от тях са донесени в Цетинската обител от други места, включително от България.

The Cetinje Monastery in Montenegro was founded at the end of the 15th century, at the time when the Principality of Zeta was defending its independence from the Ottoman Empire. In 1484, the lord of Zeta, Ivan Crnojević (1465–1490) built a monastery and a church dedicated to the Nativity of the Virgin Mary. The Cetinje printing house is also considered the first state printing house. Additionally, for more than 500 years, the Cetinje Monastery functioned as the main episcopal see of Montenegro, as well as its centre of education and culture. It preserves a valuable collection of 84 manuscripts dating from the 13th to the 18th centuries, some of which were brought to the Cetinje Monastery from other places, Bulgaria included.

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: МАНАСТИРИ MONASTIC LIBRARIES: MONASTERIES

Манастирът „Света Троица“ в град Плевля е най-важният църковно-културен център в северната част на Черна гора. Точната година на основаването му не е известна, но се предполага, че е построен преди османските завоевания през 1465 г. Манастирът е най-големият център на книжовност от османския период на територията на съвременна Черна гора. Той притежава изключително ценна библиотечна сбирка, в която се съхраняват 117 ръкописа, сред тях се намират едни от най-красивите славянски ръкописи от османския период в този район.

The Holy Trinity Monastery of Pljevlja is the most important ecclesiastical and cultural centre in northern Montenegro. The exact year of its foundation is unknown, but it is assumed that it was built before the Ottoman conquest in 1465. The monastery owns an extremely valuable book collection. This contains 117 manuscripts, some of which are the most beautiful examples of Slavic book production during the Ottoman period.

Според предание най-старата църква в манастира „Савина“ е издигната през 1030 г., но относно историята му до XVII в. липсват други свидетелства. Той се намира в една от най-красивите части на Северното Черногорско крайбрежие. В него се съхранява малка колекция, съставена от 29 ръкописа, датирани от XIV до XVII в. Един от тях съдържа посланията на монаха Силуан, в които има интересни данни за монашеския живот на Балканите през XIV век.

Traditionally it is thought that the oldest church of the Savina Monastery was built in 1030, although the most recent evidence of its existence goes back to the 17th century only. The Monastery is located in one of the most beautiful parts of the northern coast of Montenegro. It preserves a small book collection, consisting of 29 manuscripts dating from the 14th to the 17th century. One of them includes the letters of monk Silouan, which provide us with interesting information about monastic life in the Balkans in the 14th century.

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: МАНАСТИРИ MONASTIC LIBRARIES: MONASTERIES

Чудовият манастир е основан в московския Кремъл от митрополита на цяла Русия Алексей (1354–1378) през 1365 г. Централното положение на манастира в Москва, около двора на великия княз и митрополита, е причина за нееднократни бедствия, които го споляват: през 1493 г. и през 1547 г. манастирът е опожарен, а през 1812 г. е ограбен от армията на Наполеон, през 1929 г. е унищожен. Манастирската библиотека не е напълно запазена. Част от нейната сбирка са ценни пергаментни ръкописи (според инвентар от 1637 г. те са 46). Ръкописната колекция съдържа много книжовни паметници на московски архимандрити и благородници. През XVI в. манастирът е разполагал със скрипторий, „книгописная палата“ и „мастерская“ (работилница) за подвързване на книги. Чудовските ръкописи от XVI в. се отличават със специфичната си калиграфия.

The Chudov monastery was founded in the Moscow Kremlin in 1365 by the Metropolitan of All Russia, Alexey (1354–1378). The central position of the monastery in Moscow, around the court of the Grand Duke and the Metropolitan, was the cause of the repeated disasters that afflicted it: in 1493 and in 1547 the monastery was burned, in 1812 it was sacked by Napoleon's army, and in 1929 it was destroyed. The monastery library is not completely preserved. Part of its collection are valuable parchment manuscripts (according to an inventory from 1637, there are 46 of them). The manuscript collection contains many literary monuments of Moscow archimandrites and nobles. In the 16th century the monastery had a scriptorium, a book-writing chamber and a *masterskaya* (workshop) for binding books. The magnificent manuscripts from the 16th century are distinguished by their specific calligraphy.

Споредбата на Столична община

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: МАНАСТИРИ

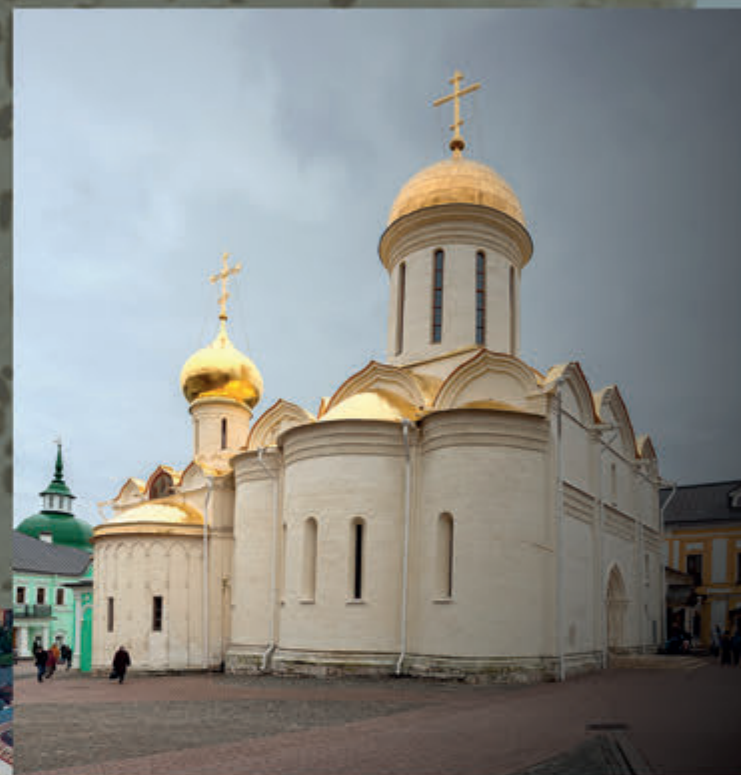
MONASTIC LIBRARIES: MONASTERIES

Свято-Троицка Сергиева лавра

Манастирът е основан от преподобния Сергей (Вартоломей) и неговия брат Стефан в планината Маковец през 1337 г. Той придобива огромно значение при митрополит Алексей (1354–1378). Преп. Сергей, бъдещ игумен на манастира, участва в политическия живот на страната. С неговата дейност и тази на учениците му се свързва основаването на няколко десетки манастира в Централна и Северна Русия. През първата половина на XV в. в манастира активно се преписват книги с монашеско съдържание, които към края на XV в. вече са около 200.

The Trinity Lavra of St Sergius

The monastery was founded by the Venerable Sergius (Bartholomew) and his brother Stephen on the Makovets Mountain in 1337. It gained great importance under Metropolitan Alexey (1354–1378). The Venerable Sergius, future abbot of the monastery, also participated in the political life of the country. His activity and those of his students are associated with the founding of several dozen monasteries in Central and Northern Russia. During the first half of the 15th century, books with monastic content were actively copied in the monastery, which by the end of the 15th century already numbered about 200 volumes.

снимка: Алексей Селиванов

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: МАНАСТИРИ MONASTIC LIBRARIES: MONASTERIES

Кирило-Белозерският манастир е основан през 1407 г. от преп. Кирил Белозерски на брега на Сиверското езеро. Преп. Кирил напуска московския Симонов манастир заедно с преп. Ферапонт (основател на Ферапонтовия манастир). При преп. Кирил започват да идват други монаси и е създаден скит, а след това и манастир, в който е въведен строг общежителен устав. Манастирът бързо се превръща в голям книжовен център. Едно предание свързва с дейността на преп. Кирил създаването на редица „монашески сборници“, съхранени в манастирската библиотека. Значителен брой книги са преписани от неговите ученици. Към края на XVI в. манастирската библиотека се състои от повече от 1000 ръкописи и печатни книги.

The Kirillo-Belozersky Monastery (St Cyril's Monastery on the White Lake) was founded in 1407 by Saint Kiril Belozerski on the shores of Lake Siverskoye. Cyril left the Simonov Monastery in Moscow together with Saint Therapont (founder of the Ferapontov Monastery). Gradually, other monks joined Saint Cyril and a hermitage was established, and followed later by a monastery with a strict community status. The monastery quickly became a major literary center. As tradition wants, the creation of a number of collections preserved in the monastery library is associated to the literary activity of St Cyril. Indeed, a significant number of books were transcribed by his students. At the end of the 16th century the monastery library consisted of more than 1000 volumes, between manuscripts and printed books.

Снимка: Алексей Сидоров

С подкрепата на Столична община

МОНАШЕСКИ БИБЛИОТЕКИ: МАНАСТИРИ MONASTIC LIBRARIES: MONASTERIES

Снимка: Алексей Сидоров

Соловецкият манастир е основан през 1429 г. на едноименната група острови в Бяло море от преп. Саватий и Герман. Преп. Саватий приема монашество в Кирило-Белозерския манастир, след което отива във Валаамския манастир. След смъртта на Савватий преп. Герман живее на острова заедно с преп. Зосим. Въпреки суровите северни условия манастирът поддържа добро стопанство и активни търговски контакти, което го превръща в икономически и политически център на региона. От основаването на манастира в него се преписват ръкописи, голям принос за попълването на библиотеката има игуменът Доситей (починал през 1514 г.), по негово време в Новгород са преписани 24 книги. През 1514 г. в манастира се съхраняват 127 книги, а към края на XVI в. – 481 ръкописа и 38 печатни книги.

The Solovetsky Monastery was founded in 1429 on the eponymous group of islands in the White Sea by two monks, Herman and Savvatiy. Saint Savvatiy became monk in the Kirillo-Belozersky Monastery, after which he went to the Valaam monastery. After Savvatiy's death, Saint Herman stayed on the island with Saint Zosimas. Despite the harsh northern conditions, the monastery maintained a good economy and active trade contacts, and so it became the economic and political center of the region. Manuscripts have been copied in the monastery since its foundation. Abbot Dositey (died 1514) has made a great contribution to the replenishment of the library – 24 books were copied in Novgorod during his time. In 1514 the monastery had 127 books, and by the end of the 16th century its collection had 481 manuscripts and 38 printed books.

ИСТОРИЯ

Взаимоотношенията между южнославянските земи и Русия са многовековни и имат важни културно-исторически измерения за целия православен свят. Те представляват съществена част от духовните процеси, които характеризират християнската общност. Много паметници от средновековното българско и славянско духовно наследство се съхраняват в запазените манастирски библиотечни сбирки, които са играли основна роля във взаимоотношенията между писмените култури на православните славяни. В тях е съхранена информация за процесите на обмен и разпространение на идеи, както и за създаване на книжовно познание в християнската общност през XIV–XVI в.

The relationship between the South Slavic lands and Russia is centuries-old and has important cultural and historical dimensions for the entire Orthodox world. It is an essential part of the spiritual processes that characterize the Christian community. Many monuments of the medieval Bulgarian and Slavic spiritual heritage are preserved in the surviving monastic library collections, which played a major role in the relations between the written cultures of the Orthodox Slavs. They contain information about the processes of exchange and circulation of ideas as well as the creation of literary knowledge in the Christian community in the 14th – 16th centuries.

Автори
доц. д-р Елена Беякова
гл. ас. д-р Тотка Григорова
проф. д-р Татяна Пентковска
доц. д-р Марко Скарпа

Превод на английски гл. ас. д-р Люба Илиева

Графичен дизайн Анита Борисова

Благодарим за сътрудничеството на
проф. д-р Елисавета Мусакова
проф. д-р Вася Велинова
проф. д-р Александър Наумов
доц. д-р Десислава Найденова
д-р Румяна Дечева
Констанца Бурлаку

Проектът и изложбата се осъществяват с финансовата подкрепа на Фонд научни изследвания,
проект № КП-06-Русия/25 28.09.2019 г. и РФФИ, проекта № 19-512-18007.

